

İCTİMAİ MƏNƏVİYYAT ƏLEYHİNƏ OLAN CİNAYƏTLƏRİN TÖVSİFEDİCİ ƏLAMƏTLƏRİ

*Həsənov E.H., **Kərimov Ş.M.

*Azərbaycan Respublikası Daxili İşlər Nazirliyi, Polis Akademiyası

**Milli Aviasiya Akademiyası

Məqalədə Azərbaycan Respublikası cinayət qanunvericiliyinə xas olan hüquqi və kriminoloji realiaqlarla əlaqəli olaraq ictimai mənəviyyat əleyhinə yönəlmiş hərəkətlərin kriminalaşdırılması problemi, eləcə də onun müqayisəli təhlili aparılmışdır. Bundan əlavə, hazırkı cinayət qanunvericiliyində ictimai mənəviyyat əleyhinə olan cinayətlərin tövsifedici əlamətlərinə görə sistemləşdirilməsi təklifi və əsaslandırılması həyata keçirilmişdir.

Açar sözlər: Azərbaycan Respublikası cinayət qanunvericiliyi, cinayətlərin ictimai təhlükəliliyi, mütəşəkkil cinayətkarlıq, transmilli cinayətkarlıq, cinayətlərin ağırlaşdırıcı xüsusiyyətləri, mənəviyyat, fahişəlik, əxlaqsızlıq yuvaları saxlama.

Fahişəliyin sosial təhlükəsi artaraq transmilli cinayət halına gəldiyi şübhəsizdir. Bu cinayət mütəşəkkil cinayətkarlıqla sıx bağlıdır və öz növbəsində fahişəlikdən istifadə etməklə bu və ya digər şəkildə mütəşəkkil cinayətkarlığın müxtəlif sahələrini inkişaf etdirən əhəmiyyətli gəlir mənbələrini təşkil edir. Bundan əlavə, yetkinlik yaşına çatmayan şəxslərin fahişəliyə cəlb edilməsi və bunun əhəmiyyətli dərəcədə yayılması, həmçinin cinsi yolla ötürülən xəstəliklərin, o cümlədən HIV infeksiyalarının yayılması ilə müşayiət olunmaqla, narkomaniya və sərxoşluğun yayılmasına şərait yaradır. Eyni zamanda bu problemin müqayisəli şəkildə araşdırılması aparılmadığı üçün fahişəliklə əlaqəli cinayətlərə görə cinayət məsuliyyətinin öyrənilməsinə dair elmi ədəbiyyatda ciddi çatışmazlıq var [1,]. Fahişəliyə cəlb etmə cinayətinin tövsifedici əlamətləri CM-nin 243.2.1-ci və 243.2.2-ci maddələrində öz əksini tapmışdır. Qanunverici əməlin “şəxsin köməksiz vəziyyətindən, fiziki və ya psixi qüsurlarından istifadə etməklə və mütəşəkkil dəstə tərəfindən törədilməsi”nə görə “üç ildən altı ilədək müddətə azadlıqdan məhrumetmə” sanksiyasını müəyyən edir.

İşin məqsədi. “İctimai mənəviyyat əleyhinə olan cinayətlərin tövsifedici əlamətləri” mövzusunda yazdığımız elmi məqalədə əsas məqsəd, adı çəkilən cinayət əməli ilə cinayət-hüquqi mübarizədə müsbət nəticələr əldə edilməsindən ötrü həmin əməlin düzgün tövsif edilməsidir.

Şəxsin köməksiz vəziyyətindən, fiziki və psixi qüsurlarından istifadə etmə zərərçəkmiş şəxsin fiziki olaraq, təqsirkara müqavimət göstərmə ehtimalının olmaması, psixi olaraq, onun barəsində törədilən əməlin mahiyyətini dərk etməmədə öz əksini tapır ki, təqsirkar şəxs bundan istifadə edərək zərərçəkmiş şəxsi asanlıqla fahişəlik fəaliyyətinə cəlb edə bilər. Cinayət hüquq ədəbiyyatında çox vaxt təqsirkarın zərərçəkmiş şəxsi qəsdən köməksiz vəziyyətə gətirərək fahişəliklə məşğul olmağa vadar etməsi fikirləri mövcuddur. Bu fikrin tərəfdarları iddia edirlər ki, təqsirləndirilən şəxs, məsələn zərərçəkmiş şəxsə hər hansı bir xarici ölkədə “cənnət” vəd edərək, onun, orada yüksək təyinatlı iş, yaxud yüksək qazanc əldə edə biləcəyi fikri ilə aldadır və şəxsi bu fəaliyyətə cəlb etmiş olur. Hesab edirik ki, bu mövqe yanlışdır. İlk öncə ona görə ki, yuxarıda da araşdırdığımız kimi vəd vermə qeyri-zorakı üsul olub araşdırdığımız əməlin tövsifedici deyil, məhz obyektiv əlamətidir. Başqa sözlə desək, fahişəliyə cəlb edilən şəxs istər ölkə daxilində, istərsə də ölkə xaricində aldadılaraq bu fəaliyyətə məcbur edilə bilər. İkincisi, zərərçəkmiş şəxsin yalan vədlərlə və ya aldadılaraq sənədlərinin, pasportunun alınması və s. bu və ya digər formada onu köməksiz vəziyyətdə qoysa da, bu da ağırlaşdırıcı hal kimi deyil, obyektiv cəhət kimi tövsif edilməlidir. Üçüncüsü, yuxarıda qeyd edilən fikir CM-nin 243.2.1-ci maddəsinin deyil də, daha çox 144.1-ci maddəsinin tərkibini yaratmış olur. “İnsan alveri, yəni zor tətbiq etmək hədəsi ilə və ya zor tətbiq etməklə, hədə-qorxu və ya digər məcburetmə vasitələri ilə, oğurlama, dələduzluq, aldatma

yolu ilə, təsir imkanlarından və ya zəiflik vəziyyətindən sui-istifadə etməklə, yaxud digər şəxsə nəzarət edən şəxsin razılığının alınması üçün maddi və sair nemətlər, imtiyazlar və ya güzəştlər verməklə və ya almaqla şəxsin istismar edilməsi məqsədi ilə cəlb edilməsi, əldə edilməsi, saxlanması, gizlədilməsi, daşınması, verilməsi və ya qəbul edilməsi.” Nəhayət, sonuncu əks arqument kimi, şəxsin köməksiz vəziyyətinin bu və ya digər formada maddi deyil, tibbi aspektdən araşdırılması qənaətinəyik və hesab edirik ki, burada da, cinayətin “qurbanı” daha çox yetkinlik yaşına çatmayan şəxslər ola bilər. Məcəllənin 243.2.2-ci maddəsi fahişəliyə cəlbətmənin mütəşəkkil dəstə tərəfindən törədilməsinə diqqət çəkir. “Bir və ya bir neçə cinayətin törədilməsi üçün qabaqcadan birləşmiş iki və ya daha çox şəxsdən ibarət olan, sabit cinayətkar qrup tərəfindən törədilən cinayət mütəşəkkil dəstə tərəfindən törədilmiş cinayət hesab olunur” [2].

Beləliklə, fahişəliyin istismar xarakterli olması mütəşəkkil cinayətkarlıq formalarından biri olmaqla yanaşı, həmçinin geniş yayılmış formasıdır. Əksər hallarda, mütəşəkkil dəstələr ya “qanuni” fəaliyyət növü ilə (məsələn: gözəllik salonları, müxtəlif masaj salonları, bar, gecə klubları, karaokelər, sauna, hamam və digər əyləncə mərkəzləri yaradaraq), ya da qeyri-qanuni fəaliyyətlə (fahişəxanalar, tiryəxanalar yaradaraq) obyektlər yaradaraq onları idarə edir və ya fəaliyyətlərinə nəzarət edirlər. Bu cür mütəşəkkil dəstələr təkcə başqa şəxsləri fahişəliyə cəlb edənləri deyil, eləcə də fahişələrin fəaliyyətinə, bu fəaliyyətdən əldə olunan gəlirlərin toplanılmasına və bölüşdürülməsinə nəzarət edən şəxsləri, sutyenorları özündə birləşdirir.

Məhz buna görə də, Rusiya Cinayət qanunvericiliyi fahişəliyə cəlbətmə ilə əxlaqsızlıq yuvalarını saxlama cinayətlərini bir növ birləşdirərək [3] bu növ cinayətləri bir növ vahid tərkibdə araşdırır. Rusiya Federasiyasının Cinayət Məcəlləsinin 240-cı maddəsi mənbə kimi formal olaraq, fahişəliyə cəlbətməni ictimai təhlükəli əməl kimi xarakterizə etsə də, 241-ci maddəsinin dispoziyası “fahişəliyin digər şəxslər tərəfindən təşkil edilməsinə, fahişəlik üçün fahişəxanaların (əxlaqsızlıq yuvalarının) saxlanmasına və ya fahişəlik üçün yerlərin sistemli şəkildə təmin edilməsinə yönəlmiş əməllərə” görə məsuliyyət müəyyən edir. Hesab edirik ki, RF CM-nin 241-ci maddəsinə nəzər salsaq, görərik ki, qeyd edilən maddə 3 ayrı əmələ görə, məsuliyyət nəzərdə tutur ki, tövsif baxımından, ən qəliz müəyyən ediləni fahişəliklə məşğul olmanın başqaları tərəfindən təşkil edilməsidir. Tədqiqatçılar qeyd edir ki, təcrübədə bu maddənin tətbiqinin qəlizliyi onun qeyri-səlis və qeyri-müəyyənliyindədir. Bu hal, qeyd edilən maddənin dispoziisiyasının çox geniş tətbiqinə gətirib çıxarır ki, bu da əməllərin başqa şəxslər tərəfindən həyata keçirilməsinin fahişəliyə cəlb etməyə görə də, məsuliyyətini nəzərdə tutur. RF Ali Məhkəməsinin hər hansı bir şərhinin olmaması da, əməlin elmi araşdırmasını labüd edir.

Bir sıra tədqiqatçılar bu növ əməlləri “sutyenorluq” termini ilə ifadə etməyə üstünlük verir. Bununla belə, “sutyenorluq” onlar tərəfindən spesifik qəbul edilir. A.S.Romanov sutyenorluğu fahişəliklə məşğul olan şəxslərin gələcək qoruma və himayəsini təşkil edən, tamah məqsədi və ya digər maraqlar naminə istər kişi, istərsə də qadın tərəfindən həyata keçirilən fahişəliklə məşğul olmanın təşkili adlanır. Hesab edirik ki, Romanovun bu cür yanaşması fahişəliklə məşğul olmanın təşkil edilməsinin tam mahiyyətini ortaya qoymur. Ona görə ki, Romanov təhlil edilən əməlin subyektini göstərərək, sonradan onu subyekt deyil, sutyenor adlandırır. Halbuki elmdə sutyenor fahişəliklə məşğul olan qadının hesabına yaşayan, onu istismar edən və ondan asılı olan kişi cinsinin nümayəndəsi ola bilər. Beləliklə, sutyenor fahişəliklə məşğul olan şəxsin bu fəaliyyətdən əldə etdiyi gəlirin bir hissəsinə şərik olan və təhlil edilən əməldə birbaşa subyekt kimi deyil, bir növ vasitəçi qismində çıxış edən şəxsdir və belə olan təqdirdə, onun fəaliyyətini CM-in 241-ci maddəsinin fahişəliklə məşğul olmanın başqa şəxslər tərəfindən təşkil edən şəxs deyil. Digər alimlər fahişəliklə məşğul olmanın təşkilində tamah və ya digər məqsədlərlə fahişəliklə məşğul olan şəxslərin müştəri tapmasında yardımçı olan və ya bu fəaliyyətlə özü məşğul olan “vasitəçi”ləri göstərir. Lakin fahişəliklə məşğul olmanın təşkilində başqa şəxslərin iştirakında “vasitəçi”nin rolunu da, tam qəbul etmək düzgün olmazdı.

“Vasitəçilik” heç vaxt yalnız fahişəliklə əlaqəli olmamış, o, bu və ya digər məqsədlərlə kişi və qadın arasında istənilən nikahdankənar əlaqə olmaqla, iki şəxs arasında cinsi tələbatların ödənilməsi və qadın və kişilərin mənəfət məqsədi ilə törədilmiş zinakarlıq məqsədi ilə işə cəlb

edilməsi vasitəsidir. Baxmayaraq ki, “vasitəçilik” cinsi əlaqə üçün tərəflərin tapılması, həmin tərəfin bir və ya bir neçə şəxslərlə cinsi əlaqəyə girməsinin təşkil edilməsi, zinakarlıq zəminində qadınların intim xidmətlər göstərməsi, eləcə də, intim xidmətlərin kütləvi reklam edilməsi olsa da, fahişəliklə məşğul olmanın başqa şəxslər tərəfindən təşkil edilməsi deyil, nikahdankənar istənilən cinsi əlaqəni ehtiva edir. Beləliklə, fahişəliklə məşğul olmanın başqa şəxslər tərəfindən təşkil edilməsini nə “sutyenorluq” nə də ki, “vasitəçiliklə” əlaqələndirmək olmaz, belə ki, başqa şəxslərin fahişəliyi təşkil etməsi özündə “sutyenorluq” (fahişənin istismarı, onun gəlirinə şərik olmaq) və “vasitəçilik” (cinsi əlaqəyə vasil olmaq) elementlərini birləşdirsə də, özündə daha geniş miqyaslı elementlərini əks etdirir. Bununla yanaşı, “vasitəçiliyin” istənilən nikahdankənar əlaqəyə deyil, məhz fahişəliklə əlaqədar olması daha dəqiq araşdırma tələb edir.

Təhlil edilən əməlin subyekti kim ola bilər? Z.A. Neznamova hesab edir ki, fahişəliklə məşğul olmanın başqa şəxslər tərəfindən həyata keçirilməsi dedikdə, müştəriləri fahişələrə, fahişələri isə müştərilərə daşıyan avtomobil sürücüləri başa düşülməlidir. S. Romanov bu əməlləri sutyenorların mükafatlandırılması kimi tövsif etməyi təklif edərək qeyd edir ki, bu tip əməllərdə vasitəçi prosesin bilavasitə iştirakçısı deyil fahişələrə müştəri tapılmasında iştirak edən və bir növ onların işini asanlaşdıran şəxslərdir. Nadir hallarda məhkəmələr tərəfindən müştərilərə fahişələrin aparılması və ya fahişələrə müştərilərin gətirilməsi, başqa şəxslər tərəfindən fahişəliyin təşkil edilməsi kimi tövsif edilir. Bu məsələnin həllində vahid təcrübə də mövcud deyildir [4]. Belə ki, başqa şəxslər tərəfindən fahişəliyə cəlb edilən ofisiant J, müştərilərin xahişi ilə hamama iki fahişə gətirmiş və bu fahişələri gətirən K də eyni əməllərə görə məsuliyyətə cəlb edilmişdir [5].

Diqqətəlayiq məqamlardan biri odur ki, başqa şəxslər tərəfindən fahişəliyə cəlb etmə cinayəti tək-tük aktlar şəklində baş verir. Bu tip əməllərin ilk dəfə fahişəliyə cəlb etmə, yaxud sisteməlik xarakter daşdığını müəyyən etməkdə çətinlik yaradır. Bu növ əməllərə görə məhkum olunanlar “vasitəçiliklə” məşğul olmuş sayılırlar. Ancaq, bu “vasitəçilər” fahişəliyə cəlb etmə cinayətinin subyektdirlərmə? Fikrimizcə xeyr, ilk öncə ona görə ki, qüvvədə olan qanunvericilik başqa şəxslər tərəfindən fahişəliyə cəlb etməni cinayət kimi qiymətləndirir, fahişəlik əməlinin özünü yox. Belə ki, fahişəliklə məşğul olmanın özünün ilk və ya sisteməlik şəkildə olmasını və yaxud olsa belə, cinayət-hüquqi məsuliyyət ilə deyil, inzibati hüquqi məsuliyyətə səbəb olduğunu qeyd etmişdik. İkinci bir tərəfdən, J- tərəfindən çağırılan və K- tərəfindən gətirilən fahişələr bu fəaliyyətlə məşğul olacağını və yaxud olsa belə, başqa şəxslər və başqa məqsədlər üçün də gətirildiklərini və hətta, əməlin fahişəlik edən şəxslər tərəfindən təşkilini nəzərə almaq lazımdır. Əks təqdirdə, qeyri-müəyyənliyə qədər gedib çıxmaq mümkündür. Belə ki, öz cinsi tələbatını ödəmək istəyən şəxsin hər hansı bir digər şəxsi çağırması və ya bu şəxslərin adı müştəri deyil məhz pul, yaxud mükafat müqabilində cinsi əlaqəyə girməsi taksi sürücüsü olan K- tərəfindən bilinməli deyildi və o bunu bilmək məcburiyyətində də deyildi. Hesab edirik ki, nə fahişəni çağıran, nə də ki, onları gətirən şəxslərin əməllərində cinayət tərkibi yoxdur. Restoran və ya saunanın müştəridən fahişə sifariş alması anında bu şəxslər artıq fahişəliklə məşğul olurlar, onların bu fəaliyyətinə bütün maneələr aradan qaldırılır, bundan sonra zəng və sifariş işçi tərəfindən edilsə də işçi və ya taksi sürücüsü bu şəxslərlə əvvəlcədən əlaqədə olmayıb, əməlinə tərkib mövcud deyildir, o burada sadəcə “vasitəçi” rolunu oynayır. O ki, qaldı taksi sürücüsünə, onun əməllərində də tərkib yoxdur, gətirdiyi şəxslərin kimliyindən və peşəsindən asılı olmayaraq, müştəri qismində gətirmişdir. Onun əməlləri yalnız o zaman cinayət məsuliyyətinə gətirib çıxara bilər ki, taksi sürücüsü qiymətləri əvvəlcədən özü müəyyən edir, bu işlə sisteməlik məşğul olur yaxud da, fahişələrin gəlirlərlərinə bu və ya digər formada şərik olur. V.Voronin misal gətirərək qeyd edir ki, B –yə qarşı cinayət işinə baxarkən məhkəmə müəyyən etdi: “Saunanın inzibatçısı olan B müştərinin istəyi ilə saunaya fahişə çağırmış və dövlət ittihamçısının onun əməllərində cinayət tərkibinin olmaması səbəbi ilə ittiham rədd edilmişdir.” Fikrimizcə bu cür yanaşma daha məntiqə uyğundur. Bununla yanaşı, əgər sauna inzibatçısı fahişəliyə cəlb etmə ilə uzun müddət peşəkarcasına məşğul olursa və bu fəaliyyətdən otel inzibatçısına müəyyən haqq verirsə, onda onun əməllərində fahişəliklə məşğul olmanın başqa şəxslər tərəfindən təşkilə tərkibi olacaqdır. Belə ki, saunanın digər inzibatçısı L- uzun müddət gözəllik salonu adı altında fəaliyyət göstərən salonda fahişələrlə işbirliyində olmuş və hətta

fahişələri daşıyan taksi sürücüsündən də, bunun müqabilində haqq almışdır. A.İ. Raroq hesab edir ki, başqa şəxslər tərəfindən fahişəliyə cəlbətmənin təşkili dedikdə fahişə ilə müştəri arasında koordinasiya əlaqənin qurulmasında iştirak edən, fahişə və müştəri bazasını yaradan, fahişəliklə məşğul olmaq üçün yer təşkil edən, mühafizəni təşkil edən, fahişələrin iş qrafikini tərtib edən şəxs başa düşülməlidir.

Məhz məhkəmə və istintaq təcrübəsində bu sadalanan hallara hakimlər daha çox diqqət yetirirlər. Belə ki, M və N-nin cinayət işində məhkəmə onları fahişəliklə məşğul olmağın başqa şəxslər tərəfindən təşkilində ittiham edərək qeyd edir ki, M- “firma” yaradaraq fahişələrin cəlb edilməsi və seçilməsi, firmada işləmək üçün mənzillərin kirayəsi yolu ilə onlara müvəqqəti yaşayış yerlərinin təmin edilməsi, fahişələrin iş qrafiklərinin, onların işləmə qaydalarının müəyyən edilməsi, fahişələr tərəfindən intizam qaydalarına əməl edilməsinə nəzarət edilməsi, fahişələrin işlədiyi müddətdə onların təhlükəsizliyinin təmin edilməsi, nəqliyyat və rabitə vasitələrinin təmin edilməsi, qəzetdə elan vermək yolu ilə “firma”nın fəaliyyətinin reklam edilməsi, vizit kartlarının düzəldilməsi, fahişələr arasında gəlirlərin bölüşdürülməsi, N- isə dispetçer funksiyasını həyata keçirərək fahişələrin xidmətləri üçün sifarişlərin qəbul edilməsi, onların müştərilərin olduğu yərə çatdırılması, fahişələrin gəlirləri barədə hesabatların aparılması və yığılan gəlirlərin M-ə çatdırılması ilə məşğul olmuşlar. Məhkəmə həm M-in, həmçinin də N-nin əməllərində RF CM-nin 241-ci maddəsinin tərkiblərini müəyyən edərək, onları altı il müddətinə azadlıqdan məhrum etmişdir.

Göründüyü kimi, fahişəliyə cəlbətmə və əxlaqsızlıq yuvalarını saxlamada əsas “fıqır” kimi iştirak edən “sutyenor” və “vasitəçilər” RF cinayət qanunvericiliyindən fərqli olaraq, Azərbaycan cinayət qanunvericiliyində tövsifedici əlamətlərə aid edilir. Rusiya qanunvericiliyi isə CM-nin 240.2-ci maddəsi ilə 3 əsas tövsifedici əlaməti fərqləndirir: 1) əməlin zor tətbiq etmək və ya zor tətbiq etmə hədəsi ilə törədilməsini; 2) zərərçəkmiş şəxsi Rusiya Federasiyası hüdüdlərindən kənara çıxarma və ya onu bu hüdüdlər çərçivəsində saxlama; 3) qabaqcadan əlbir olan qrup tərəfindən törədilməsi [3,240].

Maraqlı məqam ondan ibarətdir ki, həm əxlaqsızlıq yuvalarını saxlamada, həm də fahişəliyə cəlbətmədə obyektiv meyarları, zor tətbiq edilməsini və ya belə hədənin olmasını ətraflı araşdırdıq. Bütün zəruri elementlər qismində həm şəxsin fahişəliyə cəlb edilməsi, onu fahişəliklə məşğul olmağa məcburetmə, sutyenorluq, vasitəçilik, əxlaqsız yuvaları saxlama və s. həmçinin də, bir-biri ilə sıx bağlı olan üsulları (şantaj, aldatma, vəzifə səlahiyyətlərindən sui-istifadə, hədə, zor tətbiq etmək hədəsi, əmlakın zədələnməsi və ya məhv edilməsi, şəxsin özü və ya yaxınları barəsində məlumatların yayılması hədəsi, əmlakın oğurlanması hədəsi, şəxsin özünün etibarından sui-istifadə və ya onun koməksiz vəziyyətindən sui-istifadə və s.) qeyd etdik. Ən geniş yayılmış üsul kimi aldatma, daha sonra şantaj, zor tətbiq etmək və ya zor tətbiq etmə hədəsi və sonda əmlakın məhv edilməsi və ya zədələnməsi üsullarının mövcudluğunu araşdırdıq [6,85-86].

Deməli, RF CM-nin 240.2-ci maddəsinin a) bəndinin tərkibi ilə 240.1-ci maddənin tərkibi arasında ümumiyyətlə fərq mövcud deyildir ki, bu da tövsif zamanı böyük suallar doğurur. CM-nin 240.2-ci maddəsinin b) bəndi isə həqiqətən bir çox MDB ölkələrinin qanunvericiliyində olmayan yenilikdir. Şəxsin fahişəliklə məşğul olması üçün ölkə hüdüdlərindən kənara çıxarılmasının ağırlaşdırıcı əlamət olması, hesab edirik ki, Azərbaycan Cinayət Qanunvericiliyinə hökmən daxil edilməlidir. Xüsusilə də, son zamanlar qadınların kütləvi şəkildə Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinə, Türkiyə Cumhuriyyətinə və digər ölkələrə “seksual kölə” qismində satılması halları yayılmışdır. Fikrimizcə bu əməllərə görə, sanksiyaların ağırlaşdırılması və Azərbaycan Respublikası hüdüdlərindən qadınların fahişəlik məqsədilə çıxarılmasının xüsusi tövsifedici əlamət kimi qanunvericiliyə daxil edilməsi zəruridir. RF qanunvericisi əməlin daha ağır forması kimi onun yetkinlik yaşına çatmayan şəxslər barəsində törədilməsini göstərir [1, 187].

Azərbaycan Respublikası CM-nin 244.2.1 və 244.2.2-ci maddələri əxlaqsızlıq yuvaları saxlama cinayətinin tövsifedici əlaməti kimi 2 əsas əməli qeyd edir: 1) əməlin təkrar törədilməsini 2) qabaqcadan əlbir olan bir qrup şəxs və ya mütəşəkkil dəstə tərəfindən törədilməsini. CM-nin 16.1-ci maddəsinə görə, Məcəllənin eyni bir maddəsi ilə nəzərdə tutulmuş cinayətin iki dəfə və ya iki dəfədən çox törədilməsi və 16.2-ci maddəsinə görə, Məcəllənin müxtəlif maddələri ilə nəzərdə

tutulmuş iki və ya daha çox cinayətin törədilməsi cinayətin təkrar törədilməsi sayılır. Araşdırdığımız cinayətin obyektiv və subyektiv cəhətlərinə toxunarkən qeyd etdik ki, bu növ cinayətlər mütəmadi olaraq törədilir və ya bir dəfə törədilsə də, davamlılığı mütəmadi xarakter daşıyır.

Onda belə bir sual yaranır, qanunverici məhz hansı kriteriyaları əsas götürərək əxlaqsızlıq yuvasının təşkil edilməsi və saxlanılması əməlinin təkrar törədilməsini və ya tutmaq ki, bu əməllə yanaşı qumarxana təşkil etmə və ya saxlama əməlinin ikisinin birdən törədilməsini müəyyən edir. Araşdırmamız onu da açıq-aşkar göstərdi ki, bu növ cinayətlərin ilk dəfə törədilməsini müəyyən etmək olduqca çətin bir prosesdir. Bu əməllərin iki və daha artıq törədilməsi və ya iki və daha artıq müxtəlif cinayətlərin törədilməsini müəyyən etmək isə qeyri-mümkün kimi görünür. Məhz buna görə də, göstərilən elementin maddənin tövsifedici əlamətlərindən çıxarılaraq əvəzinə təqsirkar şəxsin qulluq mövqeyindən istifadə edərək, əxlaqsızlıq yuvaları təşkil etmə və ya saxlamasının əlavə olunmasını təklif edirik. Ona görə ki, yuxarıda da, qeyd etdiyimiz kimi bu növ əməllər olduqca dəqiq hesablamalar və uzun bir müddət tələb edir. Digər tərəfdən, əməl külli miqdarda gəlir gətirdiyindən hüquq təcrübəsində bir çox hallarda hüquq mühafizə orqanları işçiləri və ya daha yuxarı inzibati vəzifə tutan şəxslər ya bilavasitə bu cür “yuvalara” sahib olur, ya da ki, bu “yuvalara” sahib olanlara bir növ “hamilik”, “himayədarlıq” etmiş olurlar.

Rusiya CM isə tövsifedici əlamət kimi 3 əsas əməli qeyd edir: 1) əməlin təqsirkar şəxsin qulluq mövqeyindən istifadə edərək törədilməsini; 2) zor tətbiq etmə və ya zor tətbiq etmə hədəsi ilə törədilməsini; 3) yetkinlik yaşına çatmayan şəxslər barəsində törədilməsini. Maraqlı məqamlardan biri də, RF qanunvericisinin 241.3-cü maddəsində daha da ağırlaşdırıcı hal kimi əməlin 14 yaşına çatmayan şəxslər barəsində törədilməsini nəzərdə tutmasıdır. Təhlil edilən cinayətlərin tövsifedici əlamətlərinə nəzər yetirərkən RF-da daha absurd bir səhnə ortaya çıxmış olur. Birincisi ona görə ki, əxlaqsızlıq yuvaları saxlama, həmçinin də fahişəliyə cəlb etmə cinayətlərinin hər birində zor tətbiq etmə və ya zor tətbiq etmə hədəsi ağırlaşdırıcı hal kimi göstərilirsə də, bu cür zor və ya onun həyata keçirilməsi hədəsi hər iki cinayətin ayrılmaz obyektiv tərkib əlamətidir. Bundan savayı, hər iki əməlin tövsifedici əlaməti kimi, əməlin yetkinlik yaşına çatmayan şəxsə qarşı törədilməsi göstərilirsə 240-1-ci maddəyə (yetkinlik yaşına çatmamış şəxsdən yetkinlik yaşına çatmış şəxsin intim xidmətlər əldə etməsi) nə ehtiyac vardır? Göstərilən maddənin qeyd hissəsində də, pul və ya digər qazanc əldə etmək vədi ilə yetkinlik yaşına çatmayan şəxsə yetkinlik yaşına çatan şəxs tərəfindən intim xidmətlərin təklif edilməsi və ya şəxsin öz cinsindən olan şəxslə pul müqabilində intim əlaqəyə girməsi göstərilir ki, bu əməldə də, fahişəliklə məşğul olmanın obyektiv əlamətləri öz əksini açıq-aşkar biruzə verir [7,37].

Qanunverici qumarxana təşkil etmə və ya saxlama cinayəti üçün də demək olar ki, yuxarıda qeyd edilən tövsifedici əlamətləri: 1) əməlin təkrar törədilməsini; 2) qabaqcadan əlbir olan bir qrup şəxs, mütəşəkkil dəstə və ya cinayətkar birlik (cinayətkar təşkilat) tərəfindən törədilməsini qeyd edir. Ənənəvi olaraq, RF qanunvericiliyi - 1) qabaqcadan əlbir olan qrup tərəfindən; 2) külli miqdarda gəlir əldə etməklə törədilən; 3) öz qulluq mövqeyindən istifadə etməklə xüsusilə külli miqdarda gəlir əldə etməklə törədilən əməlləri ağırlaşdırıcı hal kimi tanıyır. Diqqətçəkən hallardan biri kimi, öz qulluq mövqeyindən istifadə etməklə törədilən qumarxana təşkil etmə və ya saxlama cinayətinin (RF CM 171.3) həm əsas cəza kimi ya xeyli miqdarda cərimə və yaxud 7 ilədək azadlıqdan məhrum etmə, üstəlik əlavə cəza kimi müəyyən vəzifə tutma və ya müəyyən fəaliyyətlə məşğul olma hüquqdan məhrum etmə cəzası da gözləyir ki, bu da yuxarıda toxunduğumuz əksər vəzifəli şəxslərin özü və ya onların “himayəsi” altında bu tip obyektlərin fəaliyyət göstərməsi faktlarını bir daha göstərmiş olur.

Ölkə qanunvericiliyimizlə yanaşı Almaniya, Cənubi Koreya, Özbəkistan, Qırğızıstan cinayət qanunvericilikləri də, qumar və azart yaradan oyunları tamamilə qadağan edir. Rusiya hüquq mühafizə orqanlarının onlayn qumarxana sahəsində son vaxtlar üzləşdikləri ən böyük çətinlik bu oyunları təşkil edənlərin oynayan şəxslərə tətbiq etdikləri limitlə əlaqədardır. Daha sadə dillə ifadə etsək, qurucular müəyyən edilmiş məbləğdən çox ödəniş etməyə və məntiqi olaraq müəyyən edilmiş məbləğdən çox gəlir əldə etməyə imkan verməyərək külli və xüsusilə külli miqdarlardan

yayınırlar. Məhz buna görə də, əvvəlki redaksiyadan fərqli olaraq, qanunverici tövsif əlamətləri qismində külli və xeyli külli miqdar anlayışlarından istifadə etmişdir.

Rusiyada olan maraqlı cəhətlərdən biri kimi, Azərbaycan qanunvericiliyində də, “qanunsuz sahibkarlıq” maddəsinin mövcud olmasıdır. Belə ki, CM-nin 192-ci maddəsinin dispoziyası qanunsuz sahibkarlığa görə, “Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə müəyyən edilmiş qaydada dövlət qeydiyyatına (vergi uçotuna) alınmadan və ya xüsusi razılıq (lisenziya) tələb olunduğu halda belə, razılıq (lisenziya) almadan, həmçinin lisenziyalaşdırılma şərtlərinin pozulması ilə və ya xüsusi icazə olmadan mülki dövriyyəsi məhdudlaşdırılmış əşyalardan istifadə etməklə həyata keçirilən sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olma vətəndaşlara, təşkilatlara və ya dövlətə xeyli miqdarda ziyan vurduqda, habelə xeyli miqdarda gəlir əldə etməklə törədildikdə” daha yüngül sanksiya nəzərdə tutur ki, Rusiyada da analoji maddənin sanksiyasının yüngül olmasından “işbazlar” istifadə edərək, xırda cərimələr ödəməklə öz fəaliyyətlərini davam etdirmiş olurlar. Başqa sözlə, şəxs qanunsuz oyunların keçirilməsi ilə məşğul olduğunu, əməlinin ictimai təhlükəli olduğunu və bu fəaliyyətin qanuniləşdirilməsinin qeyri-mümkün olduğunu dərk edir. Qanunsuz sahibkarlıq variantında isə asanlıqla vergi uçotuna durub və ya lazımi xüsusi icazəni (lisenziyanı) alıb öz “qanunsuz fəaliyyətini” “qanuniləşdirir” bilir. Şəxs məqsədli fəaliyyət göstərərək, nəinki normal iqtisadi münasibətlərə eyni zamanda uşaq və gənclərin inkişafına zərbə vurur, ailələrin dağılmasına, ictimai dəyərlərin deqradasiyaya uğramasına gətirib çıxarır. Təsədüfi deyil ki, bu yaxınlarda Rusiya Mülki Məcəlləsinə azart oyunlarına meyl edən şəxslərin fəaliyyət qabiliyyətinin məhdudlaşdırılması bəndi əlavə olunmuş və beləliklə, bu tip oyunlara meyilliliyin zərəri narkotik və spirtli içkilərin qəbulu ilə bir səviyyəyə çatdırılmışdır.

A.A. Lixoletov və E.V. Kovtun kimi müəlliflər yuxarıda qeyd edilən halların qarşısını almaq üçün göstərilən oyunlara meyl göstərən şəxslərin də, heç olmazsa inzibati məsuliyyətə cəlb edilməsi məsələsini təklif edirlər. Lakin, digər alimlər bu fikirlə qətiyyənlə razılaşmayaraq qeyd edirlər ki, keçmiş sovet birliyində Zolotuxin adlı şəxs 28 dəfə inzibati məsuliyyətə cəlb olunsada bu heç bir fayda verməmiş, əksinə o bu cür oyunlara daha da meyl göstərmişdir. Araşdırılan cinayətlərin hər bir cəhətinə MDB ölkələri cinayət qanunvericiliyi prizmasından da baxsaq, görürük ki, bu növ cinayətlərin törədilmə forması bir-biri ilə sıx bağlıdır: a) yetkinlik yaşına çatmayan şəxslərin fahişəliyə cəlb edilməsi (Azərbaycan, Qazaxıstan, Qırğızıstan, Tacikistan, Gürcüstan, Moldova, Estoniya); b) fahişəliyə cəlbətmə (Ukrayna, Azərbaycan, Belarus, Qazaxıstan, Qırğızıstan, Latviya, Rusiya Federasiyası, Tacikistan, Türkmənistan, Gürcüstan, Litva); c) fahişəliyin təşkili və əxlaqsızlıq yuvalarını saxlama (Belarus, Qazaxıstan, Rusiya Federasiyası, Tacikistan, Ukrayna, Azərbaycan, Qırğızıstan, Türkmənistan, Latviya, Gürcüstan, Özbəkistan, Estoniya); d) şəxsi fahişəliyə və onu davam etdirməyə məcbur etmə (Ukrayna, Belarus, Latviya); e) sutyenorluq (Ukrayna, Tacikistan, Türkmənistan, Moldova, Estoniya, Latviya, Litva); f) vasitəçilik (Qazaxıstan, Tacikistan, Türkmənistan, Özbəkistan, Litva, Estoniya, Ukrayna); g) başqa şəxslər tərəfindən fahişəliyə cəlbətmə (başqa şəxsi cəlb etməklə gəlir əldə edilməsi) yaxud tamah məqsədilə əxlaqsızlıq yuvalarını istifadəyə vermə (Belarus, Litva); h) başqa şəxslər tərəfindən fahişəliyi təşkil etmə (Rusiya Federasiyası, Litva); j) fahişəliklə məşğul olma (Türkmənistan). Göstərilən cinayətlərin təhlili onlardan ikisinin - fahişəliyin təşkil edilməsi və ya əxlaqsızlıq yuvalarının saxlanması (13 ölkənin Cinayət Məcəlləsində nəzərdə tutulmuşdur) və fahişəliyə cəlbətmə (12 ölkənin CM-də nəzərdə tutulmuşdur) aşkar üstünlüyünü göstərir. Yetkinlik yaşına çatmayan şəxslərin fahişəliyə cəlb edilməsi cinayəti 8 ölkənin CM-də öz əksini tapmışdır ki, bunlardan bəzilərində ayrıca bölmədə, digərlərində isə ictimai əxlaq və ya mənəviyyət əleyhinə cinayətlər bölümündə öz əksini tapmışdır [4,74].

Tövsif Cinayət Məcəlləsində müəyyən edilmiş vəzifələrin yerinə yetirilməsi baxımından, cinayət qanununu tətbiq etməyə səlahiyyəti olan vəzifəli şəxslər tərəfindən həyata keçirilən mühüm məntiqi proses olub, onun yekununda konkret sosial hadisəyə, cəmiyyət üçün təhlükəli olan insan davranışına hüquqi qiymət verir. Bu isə ilk növbədə işin faktiki hallarının hərtərəfli öyrənilməsini, cinayət hüquq normasının seçilməsini və onun məzmununun izah edilməsini tələb edir.

Nəticə.

Məqalənin yazılması ilə gəldiyimiz nəticə ondan ibarətdir ki, İctimai məənəviyyət əleyhinə olan cinayətlərin tövsifedici əlamətləri özünün ictimai təhlükəliliyi, təcrübədə başvermə tezliyi ilə fərqlənən əməllərdən biridir.

Tövsifedici əlamətlər törədilən əməlin müxtəlif şərtlərindən asılı olaraq, özündə cinayətin ya obyektiv, ya da ki, subyektiv cəhətlərini əks etdirə bilər. Təhlil edilən cinayətlərə gəldikdə isə onları aşağıdakı kimi təsnifləşdirmək olar:

1. Cinayətin predmetini özündə əks etdirən əlamətlər, başqa sözlə desək, əxlaqi-mənəvi dəyərlər, insanların həyatı, sağlamlığı, şərəf və ləyaqəti, habelə zərərçəkmiş şəxslərin spesifik xüsusiyyətləri; yaşı, cinsi, sosial mövqeyi və s.

2. Cinayətin obyektiv cəhətini özündə əks etdirən əlamətlər: təhlil etdiyimiz hər üç əməlin özəyini külli miqdarda əlavə gəlir, yaxud qazanc əldə etmək tutur. Bundan savayı bu cinayətin törədilmə üsuludur ki, burada da bir neçə tərkib elementi mövcuddur.

Cinayət hüquq nəzəriyyəsində qulluq mövqeyindən istifadə dedikdə, təqsirkar şəxs tərəfindən özünün hakimiyyət və ya digər qulluq səlahiyyətlərindən istifadə, xüsusi geyim və ya atributlardan istifadə, xidməti vəsiqə, yaxud silahdan istifadə, rəsmi mövqeyi, tutduğu vəzifənin əhəmiyyəti və səlahiyyətləri ilə əlaqəli əldə etdiyi məlumatlar, nəzarət etdiyi digər şəxslərin tabeçiliyi, habelə bu şəxslərin mövqeləri ilə əlaqədar olan bütün digər mövcud imkanlar başa düşülür. Qulluq mövqeyindən, rəsmi səlahiyyətlərdən istifadə, əlbəttə ki, fahişəliyə cəlb etmə və ya əxlaqsızlıq yuvalarını saxlama kimi cinayət əməllərinin təşkili prosesini asanlaşdırır. Məsələn, bu cür insanlar fahişəxana kimi uyğunlaşdırılmış yerlərdən asanlıqla istifadə edə, digər rəqibləri zərərsizləşdirə, fahişələrin təhlükəsizliyini təmin edə, öz əməllərini ört-basdır edə bilərlər.

3. Əməllərin qabaqcadan əlbir olan bir qrup şəxs və ya mütəşəkkil dəstə tərəfindən törədilməsidir ki, bu anlayışlar da, Azərbaycan CM-nin 34-cü maddəsində öz əksini tapmışdır. Digər bir üsul kimi zor tətbiq etmə və ya zor tətbiq etmə hədəsini göstərə bilərik ki, bu üsul da təhlil etdiyimiz cinayətlərin törədilməsinin ən geniş yayılmış üsullarından biridir. Cinayət hüququ doktrinası ənənəvi olaraq, zor tətbiq etmənin iki növünü - fiziki və psixi növlərini fərqləndirir.

Fiziki zor tətbiq etmə, zərərçəkmiş şəxsin fiziki bütövlüyünə bu və ya digər formada vurulan zərər, döymə, yüngül, orta yaxud ağır dərəcədə xətər yetirmə və ya öldürməni ehtiva edir. Zor tətbiq etmə hədəsinin məzmunu da döymə, işgəncə vermə, hər hansı bir formada sağlamlığa zərər vermə və ya öldürmə hədəsini özündə ehtiva edir. Belə bir təhdid zərərçəkmiş şəxsin yalnız özünə deyil, həm də yaxınlarına, onun taleyinə biganə qalmayanlara, qohum, dost, sevgililərinə də aid edilə bilər.

ƏDƏBİYYAT

1. Шалагин А.Е. Дифференциация уголовной ответственности за организацию занятия проституцией. Вестник экономики, права и социологии, 2013, № 2. С.187-189.
2. Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi. <http://e-qanun.az/code/11>
3. Уголовный кодекс Российской Федерации от 13.06.1996 N 63-ФЗ (ред. от 27.12.2019). http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_10699/
4. Готчина Л.В., Курилова Е.Н. О некоторых аспектах квалификации преступлений, предусмотренных статьей 241 УК РФ. Наука. Теория. Практика. стр. 72-75.
5. Сундуrowa Ф.Р., Талан М.В. Уголовное право России. Особенная часть. Учебник. Учебник М.: Издательство "Статут", 2012. 943 с.
6. Мосечкин И.Н. Борьба с незаконной игровой деятельностью: уголовно-правовые и криминологические аспекты. Киров: Вятский государственный университет, 2018. 163 с.
7. Улицкий С.Я. Защита общественной нравственности в системе мер борьбы с преступностью. Владивосток.: Изд-во Дальневост. ун-та, 2004. 50 с.
8. Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsinin Kommentariyası. Baş red. F.Y. Səməndərov. Hüquq Yayın Evi, 2018, 1504 s.
9. Azərbaycan SSR Cinayət Məcəlləsi. 8 dekabr 1960-ci il. <https://legalacts.az/>

10. Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsində dəyişikliklər edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Qanunu. 19 aprel 2013-cü il №610-İVVQD.
11. “İnsan alverinə və üçüncü şəxslər tərəfindən fahişəliyin istismarına qarşı mübarizə haqqında” BMT Baş Məclisinin 2 dekabr 1949-cu il Konvensiyası.

REFERENCES

1. Shalaqin A.E. Differentsiya uqolovnoy otvetstvennosti za organizatsiyu zanyatiya prostitutsiei. Vestnik ekonomiki, prava i sossilogii, 2013, № 2. str.187-189.
2. Azerbaijan Respublikasının Jinayət Mejllesi. <http://e-qanun.az/code/11>
3. Uqolovniy kodeks Rossiyskoy Federatsii ot 13.06.1996 N 63-ФЗ (red. ot. 27.12.2019). http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_10699/
4. Qotchina L.V., Kurilova E.N. O nekotorykh aspektax kvalifikatsii prestupleniy, predusmotrennykh statey 241 UK RF. Nauka. Teoriya. Praktika. str. 72-75.
5. Sundurova F.R., Talan M.V. Uqolovnoe pravo rossii. Osobennaya chast. Uchebnik M.: Uzdatelstvo “Statut”, 2012. 943 s.
6. Mosechkin İ.N. Borba s nezakonnoy iqornoy deyatelnostyu: uqolovno-pravovie i kriminologicheskie aspekti. Kirov: Vyatskiy qosudarstvenniy universitet, 2018. 163 s.
7. Ulichkiy S.Ya. Zashita obshestvennoy npravstvennosti v sisteme mer borbi s prestupnostyu. Vladivostok.: İzd-vo Dalnevost. un-ta, 2004. 50 s.
8. Azerbaijan Respublikasının Jinayət Mejllesinin Kommentariyası. Bash red. F.Y. Semenderov. Huquq Yayın Evi, 2018, 1504 s.
9. Azerbaijan SSR Jinayət Mejllesi. 8 dekabr 1960-ci il. <https://legalacts.az/>
10. Azerbaijan Respublikasının Jinayət Mejllesində dəyişikliklər edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Qanunu. 19 aprel 2013-cü il №610-İVVQD.
11. “İnsan alverinə və üçüncü şəxslər tərəfindən fahişəliyin istismarına qarşı mübarizə haqqında” BMT Baş Məclisinin 2 dekabr 1949-cu il Konvensiyası.

КВАЛИФИКАЦИЯ ПРИЗНАКОВ ПРЕСТУПЛЕНИЙ ПРОТИВ ОБЩЕСТВЕННОЙ НРАВСТВЕННОСТИ

*Гасанов Е.Г., **Керимов Ш.М.

*Министерство внутренних дел Азербайджанской Республики, Полицейская Академия
**Национальная Академия Авиации

В статье анализируется проблема криминализации действий против общественной морали в связи с правовыми и криминологическими реалиями, присущими уголовному законодательству Азербайджанской Республики, а также проводится ее сравнительный анализ. Кроме того, действующее уголовное законодательство предлагает и обосновывает систематизацию преступлений против общественной морали в соответствии с их характеристиками.

Ключевые слова: Уголовное законодательство Азербайджанской Республики, общественная опасность преступлений, организованная преступность, транснациональная преступность, отягчающие обстоятельства преступлений, безнравственность, проституция, содержание притонов.

EVALUATING ELEMENTS OF CRIMES AGAINST PUBLIC MORALITY

*Hasanov E.H., **Kerimov Sh.M.

*Ministry of Internal Affairs of the Republic of Azerbaijan, Police Academy
**National Aviation Academy

The article analyzes the problem of criminalization of actions against public morality in connection with the legal and criminological realities inherent in the criminal legislation of the

Republic of Azerbaijan, and also conducts its comparative analysis. In addition, the current criminal legislation proposes and justifies the systematization of crimes against public morality in accordance with their characteristics.

Key words: *Criminal legislation of the Republic of Azerbaijan, public danger of crimes, organized crime, transnational crime, aggravating circumstances of crimes, immorality, prostitution, maintenance of brothels.*

Rəyçi: *h.e.d., dos. A.X. Rüstənzadə*

Müəlliflər haqqında məlumat

Soyadı, adı, atasının adı	İş yeri	Vəzifəsi, elmi dərəcəsi, elmi adı	Əlaqə
Həsənov Elçin Heydər oğlu	Salyan rayonu 1 saylı notarius	Azərbaycan Respublikası Daxili İşlər Nazirliyi Polis Akademiyasının doktorantı	elcin.hasanov505@gmail.com mob. (+994) 50 299 00 02
Kərimov Şöhlət Müzəffər oğlu	Milli Aviasiya Akademiyası	Hüquq kafedrasının dosenti, h.e.n.	sohlet.kerimov@mail.ru mob. (+994) 50 316 81 49